

Jacob B. Priest & Lennart Lorås, *Familiesystemteori: Teori, evidens og praksis*, Fagbokforlaget, 2026

Ett kort referat

Denna bok är en vidareutveckling och för en nordisk läsekrets något omarbetad och kompletterad version av Jacob Priests¹ (2021) bok *"The science of family systems theory"*. Den är en ambitiös och seriös ansats att, med stöd i uppdaterad forskning, ta ett samlat grepp för att formulera en för vårt arbetsfält sammanhållen, enhetlig teori om familjesystemet. Det viktigaste syftet för författarna är att formulera en forskningsbaserad teoretisk "ryggrad" för förståelsen för samspelet i en familj och för familjeterapin. Författarna pekar på att detta är viktigt för familjeterapins fortsatta existens och utveckling som en kliniskt relevant, av det vetenskapliga samhället erkänd, accepterad och tillgänglig behandlingsmodell inom sjuk- och hälsovård samt socialvård.

Författarna anger att de arbetar utifrån ett postpositivistiskt, vetenskapsteoretiskt perspektiv. Detta perspektiv är besläktat med kritisk realism genom antagandet om en verklighet som existerar oberoende av våra tolkningar och genom ambitionen att med vetenskapliga metoder identifiera de mekanismer som genererar observerade fenomen. De beskriver en multisystemisk modell som, trots att de beskriver den som biologisk, mer framstår som en bio-psyko-social modell med ett brett spektrum av väsentliga faktorer för överlevnad, anpassning och utveckling. Den systemiska modellen innehåller genetik, fysiologi och neurologi, samspelsfaktorer för individuell psykologisk utveckling såväl som för utvecklingsfrämjande familjemiljöer i smått och stort och sociala omgivningsfaktorer.

Varje delsystem måste hantera sin 'läxa' för hantering av utmanande hot och i ömsesidig påverkan, för autonomi och för anpassning till ett liv i förändring.

Dessa var för sig autonoma system i samverkan är:

1. Det genetiska systemet som berör frågor om evolution och epigenetik (hur genetiken uttrycks i samspel med livsmiljön).
2. Det individuella systemet som berör hjärnans funktioner och utveckling med välbekanta referenser till neuropsykologen Jacob Panksepps forskning kring våra grundaffekter och kring hur konstruktiv affektreglering påverkar vår förmåga till meningsskapande hantering av det vi är med om. Även Steven Porges polyvagala teori

¹ Priest, J. B. (2021). *The science of family systems theory*. Routledge, Taylor & Francis Group.

för traumaförståelse och behandling beskrivs. Den berör vår nedärvda hantering av stress och trauma på olika nivåer. Processer som berör vår socialisering genom spegelneuron och mentaliseringsförmåga presenteras också.

3. Anknytningssystemet beskrivs med spännande referenser till Edward Tronick och hans "still-face"-forskning, Sue Johnson (EFT) och andra. Jag saknar dock Peter Fonagy som ju är ett ledande namn för förståelse av utveckling av vår förmåga till mer och mer avancerad mentalisering och därmed ökad kompetens i självreglering i sociala konfliktsituationer.
4. Trianguleringsystemet beskriver ett viktigt systemiskt tillägg till anknytningssystemet. De flesta av oss ingår samtidigt i flera anknytningssystem som påverkar varandra ömsesidigt. Ibland sker detta som balanserad avlastning men ibland också med destruktiva konsekvenser. Under detta avsnitt beskriver författarna hur ett barn i en familj samtidigt relaterar till flera vårdnadshavare med olika anknytningsmönster. Ofta är det ett viktigt utvecklingsstöd och en resiliensfaktor. Ibland påverkar det också till det sämre, eftersom barnet kan fångas in och utnyttjas som konfliktavledare med utvecklingshämmande konsekvenser. Otrohet i vid mening, som beskrivs som en triangulering som medför utmaningar, tas också upp med referens till den kända företrädaren för parterapi Esther Perel.
5. Under rubriken "Familjesystemet", utgår författarna från en uppdaterad version av Olsons circumplexa modell, som nu snarare bör förstås som en beskrivning av ett mer eller mindre dynamiskt och kontextsensitivt redskap för familjer att i olika livssituationer med god kommunikation flexibelt pendla mellan samhörighet och individualisering snarare än som en statisk kategorisering av olika familjestilar i olika typer av familjer:
Variablerna här är grad av samhörighet, grad av flexibilitet samt kvalitet i kommunikationen av läge och av behov.
6. Det sociokulturella systemet beskriver det sociala och kulturella sammanhang som familjen lever i. Här berör man väsentliga frågor som påverkar, nämligen familjens position i förhållande till makt, privilegier och förtryck i samhället.

Sammantaget bildar dessa system, enligt författarna, en enhetlig utgångspunkt och en bas för ett vetenskapligt förankrat perspektiv på familjesystemet och för familjeterapeutiskt arbete.

Mina reflektioner

Bokens upplägg är överskådligt, även om jag ibland upplever att det är två böcker i en.

I början av boken väcker framställningen av författarnas tankar känslor av troskyldighet och naivitet i mig. Som numera senior klinisk psykolog med en familjeterapeutisk inriktning redan från psykologistudierna på 1970-talet, påminns jag om parallellen till hur det familjeterapeutiska perspektivet med övertygelse och patos presenterades av Laing (1971), Satir (1973), och Minuchin (1974). Det presenterades på den tiden, i motsats till individuella perspektiv i både psykodynamisk och beteendeterapeutisk metodik, som ett mer ändamålsenligt perspektiv för framtiden. Nu liksom då blir min reflektion att en sammanhållen beskrivning, i sitt sökande efter inre konsensus, alltid riskerar att utesluta, förenkla och förytliga ett väldigt komplext kunskapsområde.

Dagens familjeterapirörelse representeras av skilda, ibland polariserande perspektiv på vad som är de viktigaste terapeutiska faktorerna i bra familjeterapi och hur bästa möjliga evidens ska nås. Strävan i boken efter en enhetlig förklaringsmodell är kanske inte ett bättre alternativ än en levande öppen och respektfull debatt om viktiga perspektivskillnader i forskningbas och i klinisk praxis.

Längre in i boken modereras denna attityd till en mer professionell hållning i förhållande till de vetenskapsteoretiska utgångspunkter författarna utgår ifrån. Framställningen av den beskrivna teorins ibland hittills svaga forskningsunderlag blir mer ödmjukt reflekterande. Bra!

Ett vasst debattinlägg i en nordisk kontext är dock boken på flera sätt: I stridens hetta kanske man ibland förtränger att en vetenskaplig teori har sitt värde genom att den är en sammanhållen arbetsmodell för förståelse och insats som kan verifieras eller falsifieras genom empiri. En teori kan dock aldrig hävda att den fullt ut är ett fotografi av verkligheten. Därtill är mänskligt liv alltför komplicerat! Flera perspektiv berikar alltid samtalet – eller hur?

Det kan också vara värt att nämna riskerna med ett alltför snävt perspektiv på "riktig" forskning. Vi behöver alla påminna oss om, att det finns etablerade forskningsmetoder som har sina utgångspunkter i olika vetenskapsteoretiska antaganden och att olika ansatser till kunskapsinhämtning inom psykoterapifältet har sin plats beroende av den forskningsfråga som ställs. *Evidence-based practice* (EBP) är ett mer konstruktivt perspektiv som till exempel stöds av APA (American Psychological Association) istället för ett alltför trångt forskningsperspektiv utifrån en positivistisk, medicinsk tradition (*evidence-based medicin*).

Familjesystemet beskrivs både som ett biologiskt och som ett bio-psyko-socialt system i boken. För mig är det bekräftande att detta system beskrivs

som autonomt och annorlunda än andra system som vi tillhör och deltar i till exempel arbetslag, idrottslag etcetera.

Anknytningsteorins utveckling in i ett systemiskt perspektiv är värdefull och användbar. Ibland blir dock beskrivningarna av elementen, krafterna och motiven i de olika systemen förklarade i närmast uteslutande biologiska termer. Detta kan upplevas som onödigt reduktionistiskt. Under läsning reflekterade jag exempelvis om en av de tre faktorer som Froma Walsh benämner i sin forskning om *family resilience* (1998), nämligen vikten av att familjemedlemmar också har någon form av riktning beträffande meningsfullhet och existentiell förankring i sina liv. Visst kan man i det terapeutiska samtalet så småningom komma dit från samtal om en konstruktiv affektreglering, men vi vet och kan mer idag än vad som redovisas här. Jag tänker på Viktor Frankl (1970) och Aaron Antonovsky (2005) som i sina arbeten exemplifierar psykologiska och sociala motiv som drivkrafter i våra liv. Dessa bör inte bara reduceras till neurologiska reaktioner och hantering av dessa.

I bokens titel impliceras också "praxis" (min översättning). Boken handlar dock huvudsakligen om en modell för familjesystemteori. Den fallbeskrivning som finns med i boken vill bara visa hur de teoretiska utgångspunkterna benämns och hanteras i ett samtal (och ska i rättvisans namn inte bedömas som något annat), men jag frågar dock hur författarna ställer sig till följande frågor:

- a) Hur får man med sig familjemedlemmarna i ett systemiskt tänk? Det räcker ju inte med att bara terapeuten tänker systemiskt och instruerar familjen.
- b) Hur balanserar och formulerar terapeuten sina systemiska tolkningar och kommentarer med respekt för de olika familjemedlemmarnas olika grad av beredskap att delta som klienter i terapin? Hur läser och anpassar familjeterapeuten sitt arbete utifrån den feedback som de olika familjemedlemmarna ger på terapeutens interventioner? Hur etablerar man bästa möjliga terapeutiska allianser? Hur skapar man ett gångbart och accepterat terapeutiskt narrativ tillsammans?
- c) Hur balanserar terapeuten sitt ledarskap i och sin expertis på terapeutiska processfrågor mot sin bristande kännedom beträffande den familjs liv som terapeuten arbetar med?
- d) Hur möter terapeuten olika familjers olika bruk, kompetens och vana vid språket och/eller samtalet som förändringsagent?

Företrädare för modern familjeterapi inkluderar terapeuten i det operativa terapeutiska systemet. Denna väsentliga del saknas i boken och får kanske

behandlas i en kommande skrift. Här halkar mina tankar åter tillbaka till tidig familjeterapi som vi menade var baserad på en förenklad förståelse för samspelet och för samarbetet mellan familjeterapeut och familjemedlemmar under en familjeterapeutisk process.

Kapitlet om hur modellen kan kopplas till traumabehandling var speciellt bra liksom uppdatering med fräscha referenser både angående neuropsykologi och den cirkumplexa modellen. Jag vill också speciellt framhålla den tabell som författarna sammanställt på sidan 179. Den hjälper läsaren att ställa viktiga frågor till sig själv angående sina egna vetenskapliga perspektiv på familjen och på familjeterapi.

Johan Sundelin

Leg psykolog, leg psykoterapeut, Dr. Med. Sc.

johan.sundelin@telia.com

Några referenser från tidig familjeterapeutisk historia:

Antonowsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*. Natur & Kultur.

Frankl, V. (1970). *Viljan till mening*. Berlingska.

Laing, R. D. (1971). *Familjelivet*. Pan Nordstedts.

Minuchin, S. (1974). *Families & family therapy*. Harvard University Press.

Satir, V. (1973). *Familjeterapi*. W&W.

Walsh, F. (1998). *Strengthening family resilience*. The Guilford Press.